

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
МИРЗО УЛУГ'БЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ**



**ИЛМ-ФАН РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЗАМОНАВИЙ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР**

Халқаро илмий-амалий конференция материаллари



Тошкент-2022
© «YANGI NASHR»
нашриёти

билан боғлиқ бўлди, у халқнинг ҳисобсиз моддий ва жисмоний ҳаражатларини талаб қилар эди. Ўзбекистоннинг саноати эса халқ хўжалигининг бошқа тармоқларини ривожлантириш пахтачилик манфаатларига боғланиб, республика иқтисодийни кўтариш учун ҳаракатлар “пахта учун кураш”нинг таркибий қисмига айланиб қолди. Бу иқтисодий районларда ҳам жиддий муаммоларни келтириб чиқарди. Халқ хўжалигида амал қилиб келинган усул экстенсив тараққиёт маҳсули бўлиб, у ўзида иқтисодий заруратни эмас, балки қатъий марказлашган маъмурий бошқаришни ва режали ривожланишни акс эттирар эди. Қатъий режа асосида режалаштирилган иқтисодиёт ишлаб чиқариш мнополизмни шакллантирган эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон ССР халқ хўжалиги 1970 йилда. - Тошкент. Ўзбекистон, 1971. - 17 бет.
2. Досумов Р.Я. Перестройка управления промышленным производством в новых условиях хозяйствования.,-Ташкент. Фан, 1990. - с. 24.
3. Зиядуллаев Н.С. Моделирование региональных экономических систем. - Москва. Наука, 1983. – с. 10-11.
4. А. В. Шубин От“застоя” к реформам. СССР в 1917-1985гг.-М.: РОССПЭН, 2001.-с. 135.
5. Зиядуллаев Н.С. Моделирование региональных экономических систем... - с. 120.
6. Қаранг: Управление социалистическим производством. Вопросы теории и практики.- Москва. Экономика, 1978. – с. 678-679.
7. Зиядуллаев.К. Индустрия советского Узбекистана. – с. 6.
8. Рихимбабаева.Т В братской семье народов. - Ташкент. Госиздат УзССР, 1963. – с. 29.
9. Зиядуллаев Н.С. Моделирование региональных экономических систем... – с 120.
10. Совершенствование структуры народного хозяйства Узбекской ССР. - Ташкент. Фан, 1987. – с. 72.
11. Совершенствование структуры народного хозяйства Узбекской ССР... - с. 72.
13. Народное хозяйство Узбекской ССР в 1987 г... – с. 201.
14. Народное хозяйство Узбекской ССР в 1987 г... – с. 76.

ЧЕТ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШДА МЕТОДИКАСИГА ДОИР АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Хасанова Холида Фаттаевна – БухДУ ўқитувчиси

Замонавий педогогик ва ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда ўқитишнинг кгаюр услубларини жорий этиш йўли орқали усиб келаётган ёш авлодни чет тилларга ўқитиш, шу тилларда эркин сўзлаша оладиган мутахассисларни тайёрлаш тизимини тубдан такомиллаштириш бугунги кун таълим тизимининг асосий вазибаларидан бирига айланди. Инсонларда қадим замонлардан хорижий тилларни ўрганишга бўлган иштиёқ ва эҳтиёж мавжуд бўлган. Бошлагич синфларда хорижий тилларни ўрганишбу тил хақида маълумот олиш ва ўзлаштиришгина эмас, балки ўқувчининг фаол мулоқатга киришиш жараёни ҳамдир. Хорижий тилда муамала қила олиш учун ўқувчилар шу тилдаги сўз бойликларини эгаллашлари зарур. Тилдаги сўз бойликларини эгалламай туриб на тинглаб тушиниш на гапириш

мумкин. Тил ўрганиш кишилиқ жамиятида бағоят муҳим соҳалардан ҳисобланади. Алоқа воситаси бўлмиш тилни табиий муҳитда оилада, жамоатчилик орасида ёки уюшган ҳолда таълим муассасаларида эгаллаш мумкин. Тил ходисаларга оид билимлар эса назарий жихатдан ўргатилади. Халқаро муонсабатлар авж олган замонамизда тилларни билиш куп тиллиқ улкан аҳамият касб этади. Бошлағич синфдан хорижий тилни ўрганиш бола имконияти ва қобилияти қандай бўлишидан қатъи назар фойдалидир, чунки хорижий тил боланинг билиш жараёнлари- хотира, диққат, тафаккур, ҳаёл ва идрокнинг ривожланишига ижобий таъсир курсатади. Ўқитишнинг услуби методиканинг муҳим масалаларидан биридир. Методика хорижий тилларни ўқитиш услубига қараб метод ва тамоилларни ишлаб чиқади. Фанни ўқитиш услубини белгилашда асосан иккита умумий талаб ва уларнинг бир-бирига боғлиқлигини ёдда тутиш лозим;

1) Танланган ўқитиш услуби орқали қуйилган мақсадга эришиш ёки эриша олмаслиқ талаби;

2) Танланган ўқитиш услубининг ўқувчилар томонидан ўзлаштириш ёки ўзлаштира олмаслиқ талаби

Ҳозирги кун хорижий тил ўқитиш методикасида фанни ўқитиш услуби қуйдагиларни ўз ичига қамраб олади;

1. Тил материаллари- фонетика, грамматика, лексика, орфография

2. Малакалар - талаффуз, лексика бўйича, грамматика бўйича

3. Кўникмалар-тинглаб тушиниш, гапириш, ўқитиш, ёзиш, таржима қилиш

4. Маълумот манбалари- нутқ тематикаси, матнлар, тил тушунчаси.

Тўғри танланган ўқитиш услуби мақсадга эришишнинг асосий омилдир. Услубни танлашда биринчи навбатда ўқитишнинг мақсади ҳисобга олинади. Ҳар бир ўқитувчининг ўз ўқитиш услуби булади. Ўқувчилар фаоллигини ошириш мақсадида машғулот давомида турли ноанъанавий усулларни қўллаш, техника воситаларидан фойдаланиш, танловлар жорий этиш кенг ишлатилмоқда. Таълим-тарбия сифати ўқувчининг таълим мазмунини ўзлаштиришга йўналтирилган мустақил мутолаа билан самарали шуғуллана билиши, мустақил фикрлай олиши ва тафаккур фаолияти билан боғлиқ. Маълумки, ҳар қандай таълим-тарбия жараёни ҳамда педогогик технологиялар дидактика фани томонидан таҳлил қилинадиган ўрганиш ва ўргатиш жараёнларидан ҳамда тизимли натижадан иборат. Педогогик технология турли даврларда турлича талқин қилинган. Жумладан, дастлаб ўқув жараёнида аудиовизуал техника воситаларидан фойдаланиш, техника воситалари ёрдамида ўқитиш, дастурлаштирилган таълим, лойихалаштирилган таълим тушинилган. Ҳозирги пайтда педогогик технологияга; - компьютерли ва ахборот технологияларини таълим жараёнида қўллаш,-таълим жараёнининг ташкилий воситалардан иборатлиги;,- ўқитишга ўзига хос илмий асосланган инновацион ёндошув;,-барқамол инсонни шакллантиришни қанолатловчи жараёнини ташкил қилишнинг илмий-услубий асоси;,- ўқувчини мустақил мутолаа

қилишга, билим олишга, эркин фикрлай олишга ўргатишни кафолатлайдиган жараён деб қаралмоқда. Таълим технологияси жараёнида ўқитувчи раҳбарлигида ўқувчи мустақил билим олади, ўрганади, ўзлаштиради. Педагогик технологиянинг асосий жараёни;- ташкил этиш, ҳамкорликда иш олиб бориш, такомиллаштириш, таҳлил қилиш, киёслаш, умумлаштириш, хулоса чиқариш, бошқариш, назорат қилиш, баҳолаш қабиларни ўз ичига олади. Педагогик технологияни асосий хусусиятлари деб;

1.. Ўқувчи ўқитилмайди, мустақил ўқитишга ўргатилади. Бунинг учун ўқувчини мустақил равишда ўқув материални таҳлил қилиб ўзлаштиришга, фикрлашга, ижодий мулоҳаза юритиб, шахсий хулосаларга қилишга ўргатиб борилади.

2.. Ўқувчига билимлар тайёр ҳолда берилмайди, уни билимларни манбаларидан мустақил равишда ола билишга ўргатилади. Бунда ўқувчининг аввало дарслик билан сўнгра қўшимча адабиётлар ва энциклопедиялардан мустақил фойдаланишга ўргатиш орқали ўқитувчи дарсда ўргатганларини мустаҳкамлаш ва кенгайтириб боришга ўргатилади.

3.. Барча ўқувчиларнинг ўз қобилиятлари даражасида албатта ўзлаштиришлари кафолатланади. Бунда ўқувчининг ўзлаштириш унинг ўрганган билимларидан ҳаётда, амалий фаолиятида фойдалана олиш қўникма ва малакалари даражаси билан белгиланади.

4.. Барча ўқитувчилар педтехнология механизмини ўрганиб олсалар, деярли таълимда бир хил натижага эришадилар айниқса педагогик технологияни машғулотларда қўлланилиши барча фанлар катори хорижий тилларни ўргатишда ҳам энг макбул таълимий услуб саналади. Таълим технологияларини ўқув жараёнига тадбик этишнинг асосий шартлари қуйдагилардан иборат; - чет тилини ўқитиш жараёнида тадбик этишнинг асосий шартлари қуйдагилардан иборат- чет тилини ўқитиш жараёнида ҳар бир ўрганувчининг билимларни ўзлаштиришда эркин мулоқотга киришишини ривожлантириш, - таълим жараёнида билим олувчининг фаоллигини оширишга ва дарс жараёнида ҳам фаолликни оширувчи метод ва замонавий таълим воситаларидан фойдаланиш. Маълумки, иновацион технологияларни педагогик жараён ҳамда ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятига янгилик, ўзгаришлар киритиш бўлиб, уни амалга оширишда асосан интерфаол услублардан фойдаланилади. Бу услубларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат педагог ва ўқувчиларнинг биргаликда фаолият курсатиши орқали амалга оширилади. Бундай педагогик ҳамкорлик жараёни ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, ўқувчини дарс давомида бефарқ бўлмаслиги, мустақил фикрлаши, ижод ва изланишга жалб этилиши, таълим жараёнида фанга бўлган кизиқишлари давомийлиги таъминланиши, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ҳамкорликдаги фаолиятининг доимий равишда ташкил этилишини таъминлайди.

Ўқув жараёнидаги педагогик технология бу аниқ кетма кетликдаги яхлит жараён бўлиб, у ўқувчининг эҳтиёжи, кизиқишидан қелиб чиққан ҳолда бир мақсадга йўналтирилган олдиндан пухта лойиҳалаштирилган ва кафолатланган натижа беришга қаратилган булади. Ўқитувчи дарсга

тайёргарлик куриш мобайнида ўқув воситаларини дарс мавзусига қараб танлайди ва асосий эътиборини қўлланиладиган методлар ва ўқув воситаларга қаратади. Ўқитувчи ҳар бир мавзуга мос янги усуллар ва техник воситалардан ўз ўрнида ва унумли фойдалана олса, шундагина кўзланган мақсадга эриша олади. Бу эса ўқувчиларнинг мустақил билим олишига, берилган аниқ мавзу бўйича атрофлича фикрлашга ва ижодий фаол бўлишга йўналтиради. Х,озирги кунда кенг қўлланиладиган усуллар "Тўрт пағонали", "Ақлий хужум", "Кичик гуруҳларда ишлаш", "Ролли уйин", "Ишбоп уйин", "Муаммаоли вазият", "Давра суҳбати", "Бахс мунозара", "Лойиха", "Йўналтирувчи мант", "Кластер" методлардан фойдаланиб ўқитувчилар самарали кўрсаткичларга эришмоқдалар. Чет тилларини ўқитишда ҳам юқорида санаб ўтилган интерфаол методлардан ташқари "Занжир" усули, "Ақл чархи", "Хотира машки" кабилардан фойдаланилса мақсадга жуда мувофиқ келади. Дарс давомида мавзу юзасидан келиб чиккан муаммоларни инновацион технологияларни қўллаш орқали осон ечимини топиш мумкин. Ўқитувчи ўқувчиларнинг дарсдаги фаолиятини аниқ бир мақсадга йўналтириши, ҳар бир дарс машғулотини пухта режалаштириши, замонавий педогогик технологиялар асосида ташкил этилиши лозим булса, янги машк намуналарини танлаб қўшимча машғулот сифатида режага киритиши, дарсни гуруҳлараро мусобака руҳида олиб бориши ниҳоятда самарали. Ва шу уринда айтиб утиш зарурки, ўқувчининг ҳар бир жавобини ўз вақтида рағбатлантириб бориш керак. Ўқитувчи доимий равишда ўқувчиларни ўрганган чет тилига тегишли мавзу юзасидан фикр билдиришга ундаши, таклиф мулоҳазаларини, истеъдодини намоиш қилишга бўлган уринишларини қўллаб-қувватлаши, бунинг учун шароит ва имконият яратиб бериши лозим.

ФАРҒОНА ҲОКИМЛИГИНИНГ МИНТАҚА САВДО АЛОҚАЛАРИДА ТУТГАН ЎРНИ (V – VIII АСРЛАРДА)

*Қарабаев З.А.
Тошкент*

Х асрда Бағдодда яшаб ўтган араб географ олими Абул-Қосим Муҳаммад ибн Ҳавқал ўзининг “Китоб сурат ал-ард” (“Ернинг сурати китоби”) асарида Ўрта Осиёнинг бир қатор тарихий вилоятлари ҳақида маълумотлар келтириб ўтади. Хусусан, Фарғона водийси унинг таърифича, катта шаҳарлар ва қишлоқларни ўз ичига олган вилоят эди[1]. Манбаларда келтирилишича, Фарғона – Туркистоннинг дарвозаси ҳисобланиб, унинг шарқий-чекка қисмида жойлашган бўлган.

Манбаларга кўра, Фарғона водийсида қадимдан туркий тилда сўзлашувчи кабилалар яшаган. Жумладан, хитой манбаларига таянган олим А.М.Бернштам фарғоналиклар тили кўшни халқлар тилидан фарқ қилишини

Саттаров Р.Т	К вопросу о связях городского и сельского шаманизма в этнологии.....	184
Каримова М.Б	XX аср фарғона водийси ўзбек аёллари турмуш тарзида мотам маросимлари ва унинг ўзига хос хусусиятлари	190
Усмонов М.Ш.	Ўзбек халқи этник тарихида қўнғиротлар.....	192
Абдуллаева Н.	Анъанавий каштадўзликда маҳаллий локал жиҳатлар.....	197
Тўрақулова Н.Ч	Сурхон воҳасида этноэкологик маданият тизимининг уй–жой қурилишидаги ўзига хос жиҳатлари.....	202
Ҳайитова Ф.Б.	Зиёратгоҳларнинг ўзбек халқи маънавияти ва маданияти ривожланишига таъсири.....	205
Одилов А.А.	Миллий урф-одатлар тизимида курашнинг тутган ўрни.....	209
Ҳамидов У.С.	Этноиктисодиётда трансформацион жараёнлар.....	212
Шарипова М.	Ўрта Осиё халқларининг парранда ови хусусида (овчилик тарихидан).....	216

III- ШЎЪБА.

ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ, ТАРИХШУНОСЛИГИ ВА ПЕДАГОГИКАСИ ФАНЛАРИНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Ишанходжаева З.Р.	К историографии вопроса некоторых страниц истории Узбекистана XX века.....	221
Кудияров А.Р.	XIX-XX аср бошларида Чимбой шаҳри савдо тарихидан	228
Ҳайдаров М.М.	Туркистон иқтисодиётида «ҳарбий коммунизм» сиёсатининг моҳияти ва оқибатлари	230
Ҳайдаров И.М	Ўзбекистонда газ саноатининг шаклланиши ривожланиши тархига доир (1950-1970 йиллар)	240
Холикулов А.Б.	XIX-XX аср бошларида Қашқадарё воҳаси бекликларининг маъмурий бошқарув тизими.....	242
Ерметов А.А.	Ўзбекистон ички ишлар органларининг ўрганилишига доир манбалар хусусида (1925-1991 йиллар).....	246
Ийманова Д. А	Собиқ совет тузуми даврида Ўзбекистонда қишлоқ хўжалик кадрларини тайёрлаш сиёсати ва унинг оқибатлари (1945-1991 йй.)	250
Ширинова Ф.	Ўзбекистон совет ёзувчилар уюшмасининг тузилиши: мақсад ва вазифалар.....	254
Бабаджанов Х.Б.	Иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон енгил саноатининг ҳарбий изга кўчирилиши	256
Ўнгбаева Б.	Ўзбекистонда театр санъати тарихи ҳақида баъзи мулоҳазалар ...	259
Мирзахамдамова Д.	Ўзбекистоннинг ягона халқ хўжалиги мажмуига киритилиши ва унинг оқибатлари (1960-1980 йиллар мисолида)	263
Хасанова Х.Ф.	Чет тилларини ўқитиш методикасига доир айрим мулоҳазалар.....	267
Қарабаев З.А.	Фарғона ҳокимлигининг минтақа савдо алоқаларида тутган ўрни (V – VIII асрларда).....	270
Қурбонова Н.Н.	Фарғона водийсида сиёсий бошқарувни мустамлакага хос тарзда олиб борилиши	272
Қўзибоев Р.	Иккинчи жаҳон уруши арафасида Қашқадарё вилоятининг ижтимоий аҳволи.....	274
Эсанова. Х.	Навоий вилоятида саноат ривожланиши ҳақида баъзи мулоҳазалар (Навоий кон – металлургия комбинати	277